

# INNEHÅLL

|                                     |       |
|-------------------------------------|-------|
| <i>Tack</i>                         | · 7   |
| <i>Förord</i>                       | · 9   |
| 1. Barndom                          | · 12  |
| 2. Ungdom                           | · 36  |
| 3. Filosofen                        | · 55  |
| 4. 70-tal                           | · 75  |
| 5. Vänsteraktivism i Nacka          | · 110 |
| 6. Häftet för kritiska studier      | · 129 |
| 7. Den 13 december 1981             | · 142 |
| 8. Utilitarism                      | · 151 |
| 9. Frihet                           | · 168 |
| 10. Yttrandefrihet                  | · 182 |
| 11. Demokrati                       | · 194 |
| 12. Leninism                        | · 223 |
| 13. Gud och den moraliska realismen | · 241 |
| 14. Konservatismen                  | · 253 |
| 15. Den tillfälliga ondskan         | · 269 |
| 16. Privatliv                       | · 284 |
| 17. Skamliga resor                  | · 297 |
| 18. Vänsterns program               | · 321 |
| 19. Slutord                         | · 341 |
| EPILOG: Exit docenten?              | · 349 |
| <i>Personregister</i>               | · 350 |



# *Tack*

NÅGRA PERSONER har läst mitt manus och gett synpunkter på det. Här ett tack till var och en av er!

Mina kolleger Lars Bergström, Hans Mathlein, Giuliano Pontara och Claudio Tamburrini har hjälpt mig med min beskrivning av livet vid filosofiska institutionen i Stockholm. Jag har tagit hänsyn till alla deras synpunkter. Jag tror därmed att den bild jag tecknar av institutionen är i stora stycken korrekt. Kanske menar de att inte allt jag här säger behövde sägas. I så fall tänker vi olika. Alla som studerat filosofi i Stockholm från höstterminen 1966 och framåt må läsa och döma om ni känner igen er.

Per Axelson har varit förlaget Fri Tankes redaktör. Han har hjälpt mig med den språkliga framställningen i vissa stycken. Jag har ofta godtagit hans synpunkter. Han har också varit en engagerad kritiker av min text om 68-vänsterns interna uppgörelser. Det visade sig att vi stått på motsatta sidor vid dessa uppgörelser – även om jag inte tror att vi någonsin möttes i det verkliga livet. Han var en ledande figur inom både FNL-grupperna och KFML. Jag har tillgodosett hans synpunkter så långt det varit möjligt (dvs. jag har korrigerat rena faktafel), men vi är långt ifrån överens om det politiska. Det är fascinerande att inse att

vårt engagemang i de gamla striderna, från ömse sidor, är nästan lika starkt idag som det var då det begav sig. Det ska bli spännande att ta del av reaktioner från läsare ur samma generation.

Christer Sturmark, förlagschef, har visat engagemang för mitt projekt från den stund då jag råkade berätta för honom om det och han har på olika vis uppmuntrat mig i mitt arbete med det. Emma Ulvaeus på förlaget har gett allt stöd jag behövt.

Till sist har Anita, min fru, läst manuskriptet. Hon har haft stort överseende med min framställning, kommit med många fruktbara språkliga synpunkter, men genomdrivit endast några få strykningar. Det är jag tacksam för. Både de språkliga råden och barmhärtigheten i sak.

Ja, jag är tacksam för alla som läst och hjälpt mig till en bättre framställning. Så här blev till sist resultatet! För detta tar jag själv det fulla ansvaret.

– Torbjörn Tännsjö –

## *Förord*

JAG HAR ALLTID gillat att läsa intellektuella biografier. Det har därför varit frestande att själv författa en sådan. Tiden är mogen och jag har gjort slag i saken. Det är med glädje jag noterar att du läser vad jag skrivit.

I första hand berättar jag här om min filosofiska utveckling, på vilka ståndpunkter jag ställt mig, varför det skett (i den mån jag förstår det) och vad som kan anföras till stöd för mina uppfattningar. I denna första del av mina intellektuella memoarer är tonvikten lagd på moralfilosofi i allmänhet och politisk filosofi i synnerhet. Av naturliga skäl skriver jag inte bara om tankar utan också om personer. Jag börjar med att teckna sådana erfarenheter från min barndom, som kom att göra mig till filosof. Min skildring av den filosofiska institutionen i Stockholm, där jag sedan fostrats och formats i yrket, är också ingående och gjord utan skyggglappar. Mycket av det som avhandlas är specifikt för just den tid och plats som beskrivs, men åtskilligt har nog en allmängiltig betydelse. Så gick det i långa stycken till, på gott och ont, i akademien vid den tiden!

Unikt för mig är att jag förenat ett traditionellt intresse för praktisk filosofi med en tidstypisk vänsterpolitisk aktivism. Om detta vill jag också berätta. Taget vart och ett för sig är sådana

moment vardagsmat, men kombinationen är unik och inte utan komplikationer. Jag ska särskilt dröja vid situationer då konflikter uppstått mellan dem: då filosofin stått i vägen för aktivismen och då aktivismen stått i vägen för filosofin.

Då den här boken utkommer, våren 2017, är det 100 år sedan Vänsterpartiet bildades. Det skedde i maj 1917, ett halvår innan bolsjevikerna i november samma år grep makten i Ryssland. Och det är 50 år sedan vad som brukar omtalas som 1968 års generation tog form. Det skedde genom att Kommunistiska förbundet marxistleninisterna, KFML, vid kongressen 1967 bröt sig ut ur Vänsterpartiet. Denna generation bröt med en trevande och sökande öppen vänster, som nyligen växt fram, och ersatte den i många fall med benhård dogmatism av olika slag. Själv tillhör jag den senare 68-generationen och gick från pacifism och vag vänsterinställning till att bli en genomtänkt kommunistisk doktrinär, även om jag gjorde det okonventionella valet att bli vänsterpartist, snarare än medlem i någon kommunistisk smågrupp. Jag förklarar här varför.

Man brukar säga, uttrycket härrör från Hegels *Rättsfilosofi*, att Minervas uggle lättar i skymningen. Först då en epok går mot sitt slut är det möjligt att rätt förstå den. Vi är nog där, tänker jag, beträffande de senaste femtio årens vänsteraktivism. Och vi är säkerligen där då det gäller de hundra åren av radikal organiserad vänsterpolitik i vårt land.

Då jag ofta varit med där det hänt viktiga ting, men oftast har betraktat händelserna från en marginell position, har jag kunnat göra viktiga iakttagelser av det historiska skeendet. Och jag har försökt använda mina insikter i filosofi i allmänhet, och i politisk filosofi i synnerhet, för att bättre förstå och säga något tänkvärt om det jag har att rapportera.

Från evighetens perspektiv framstår kanske den historiska

vågrörelse jag förhåller mig till som en krusning på ytan. Men vi var många som sveptes med av den, vi blev djupt engagerade i den, och – vem vet – insikter om den kan möjligen på intressanta sätt generaliseras.

Man kan nog grovt urskilja två reaktionssätt från dem som i likhet med författaren till denna bok tillhörde 68-vänstern, och som har det gemensamt att vi är på väg ut ur historien. Endast en, Jan Myrdal, har fortsatt sin politiska och intellektuella gärning, som om inget hänt, utan att till synes ha noterat att festen är över. Några, som historikern Håkan Arvidsson och idéhistorikern Svante Nordin, har tagit avstånd från sitt vänsterförflutna i rabiata ordalag. Andra har, likt en Henning Mankell (in i döden) eller en Jan Guillou, envetet hävdad att man *i grunden* hade rätt.

Till det senare lägret räknar jag mig själv (med en svag böjelse åt Myrdals »refraktära« håll). Men jag vill göra något mer än insistera på att vi i grunden hade rätt, nämligen försöka visa att det vi då det begav sig diskuterade på ett, ofta för vår samtid, och förvisso för vår nutid, obegripligt språk och med till synes bisarra referenser, var genuina och viktiga frågor, vilka fortfarande väntar på svar.

Jag vill här återvända till dessa frågor, formulera dem i en för vår tid begriplig terminologi, sätta in dem i aktuella sammanhang, försöka väcka till liv en förnyad diskussion kring dem och föra den något litet steg framåt.

# Barndom

TORBJÖRN TÄNNSJÖ föddes såsom enda barnet till Carin och Harald Tännsjö den 13 december 1946 i Västerås. Han var vid födseln underburen, men till skillnad från sina två äldre dödfödda »systrar«, vid liv. Familjen bodde tillfälligtvis på Haga Parkgatan. Torbjörn Tännsjö inskrevs omgående i Västerås domkyrkoförsamling.

Det är jag som är Torbjörn Tännsjö. Jag skriver detta här och nu, år 2016, vid 69 års ålder, med både förundran och tveksamhet. Jag skriver det med förundran då jag inser att också en komplett men distanserad, vetenskaplig, beskrivning av universum, i en mening innehåller hela sanningen om Torbjörn Tännsjö. Den inrymmer emellertid inte konstaterandet att det är jag som är Torbjörn Tännsjö. Den vetenskapliga beskrivningen, hur fullständig den än görs, kan lika lite hantera sanningen att det är jag som är Torbjörn Tännsjö, som att det är här och nu jag skriver detta. Ändå är det väl så det förhåller sig? Det är jag som skriver detta, jag skriver det här och nu. Och visst är jag identisk med den gosse som föddes i Västerås 1946.

Ja, även om jag är helt säker på att det är jag som är Torbjörn Tännsjö kan jag kanske inte vara lika säker på att jag är identisk



med gossen som föddes i Västerås 1946. Enligt vissa teorier om personlig identitet erfordras, för att jag med rätta ska kunna sägas vara identisk med den som föddes den 13 december 1946 i Västerås, att jag hänger ihop hjälpligt psykiskt med honom, har vissa minnen av hur han upplevde världen, uppvisar vissa likheter med honom i karaktär och läggning. Men den gosse som föddes i Västerås den 13 december 1946 var ju, rent psykiskt, ett oskrivet blad.

Är jag alltså inte identisk med honom? Jag tror att jag ändå är det och att de som hävdar motsatsen tar miste.

Då jag arbetar med denna bok har ett fotografi hamnat i mina händer. Det är taget under tidigt 70-tal av professorn i teoretisk filosofi, Anders Wedberg. Det är ett fotografi av mig, tror jag. Det pryder omslaget till denna bok. Det föreställer mig. Visst gör det det? Helt säker känner jag mig emellertid inte. Är jag verkligen identisk med den unga mannen på det gryniga fotot? Borde jag för säkerhets skull skriva mina memoarer i tredje person?

Tanken har föresvävat mig. Jag för min dagbok i tredje person med hänvisning till att Strindberg ofta skrev om sig själv på det sättet. Men dagbok är en sak, memoarer en annan. Det vore alltför pretentiöst att skriva sina memoarer i tredje person. Och en sak är jag ändå säker på: det är jag som är jag!

Mina föräldrar hade döpt mig till Ulf Torbjörn Harald Tänn-sjö. Harald efter min far, det var inte tänkt att användas. Avsikten var emellertid att kalla mig Ulf. Då de erfor att gossar som hette Ulf kallades Uffe drog mamma och pappa öronen åt sig. De valde att glömma detta namn. Jag kom att kallas Torbjörn. Ett namn jag fått »för säkerhets skull«. Torbjörn Tänn-sjö, två trokéer, vilka ljuder likt hammarslag mot ett städ. Till detta vokalernas växelsång: o-ö-ä-ö. Namnet har alltid känts en smula tungburet.

Allt detta med min födelse är avlägset i tiden. Man kan undra

om det alls har någon realitet. Jag tror emellertid att det förflutna verkligen finns. Då jag sent i livet kom att skriva en bok om döden förstod jag att vissa människor fruktade döden eftersom de uppfattade den som total förintelse. Herbert Tingsten var den mest välbekanta exponenten för detta slags dödsskräck. Han ville inte utplånas. Jag tror hans skräck var obefogad. Han finns, liksom min barndom finns. Det förflutna, nuet och framtiden, allt äger bestånd, men på ett tidlöst vis.

Om så är fallet behöver vi inte frukta döden, åtminstone inte på den grund Tingsten fruktade den. Då vi skriver memoarer tvingas vi därmed ta vårt förflutna på allvar. Det är inte något som är borta, det är inte något vi i nuet konstruerar. Det finns, om än tidlöst. Det innebär att vi kan ta miste om hur det är beskaffat. Vi löper risk att fara med osanning då vi försöker redogöra för det förflutna.

Jag vill inte fara med osanning. Jag gör mitt bästa för att inte ljuga. Jag tänker om varje påstående, som jag framställer i den här boken, att det verkligen är sant. Ändå är jag inte så naiv att jag tror att de alla är sanna. Jag är övertygad om att några påståenden är osanna. Men de osanningar som smugit sig in i framställningen finns där, inte på grund av någon avsikt från min sida, utan på grund av ett eller annat misstag till vilket jag gjort mig skyldig. Om jag kunde skulle jag söka upp vart och ett av dem och eliminera det.

Det är ändå ingen tvekan om att mina föräldrar valde att glömma att de gett mig namnet Ulf. Själv drog jag så småningom konsekvenserna av detta och lät stryka ut detta aldrig använda namn från själva folkbokföringen. En enkel sak att göra, visade det sig. Men om någon nu frågar mig om jag också heter Ulf blir jag svaret skyldig. Det är namnet på en temporal bit av mig, kunde man kanske säga.